

YENİDEN İNSAN OLMAK...*

25 Eylül Pazartesi akşamının haber bültenlerinde, bir gün önce başlayan ramazanla ilgili iki haber en geniş yeri tutuyordu. İşin ilginç yanı, en asık suratlısından, en cıvığına, en renksizinden en bukalemun karakterlisine, en dincisinden en televolecisine tüm televizyon kanallarının sözbirliği etmişçesine aynı haberlere yoğunlaşmalarıydı!

Ankara’da sabaha karşı ellerinde bira kutularıyla gezen iki sevgili, ramazan günü içki içtikleri gerekçesiyle birileri tarafından iyice dövülmüşler, dövülenler bir apartmana sığınarak kendilerini kurtarmışlardı. Polis gelmişti olay yerine... İki gençten erkek olanı içkinin ve belki biraz da yediği dayağın etkisiyle olmalı, yürürken ve konuşurken dengesiz hareketler sergiliyordu. Olay yerini çevirmiş polisler, gençlere yöneltilmiş televizyon kamera ve mikrofonlarının rahat çalışabilmeleri için oradaydılar sanki. Uzuyor da uzuyordu karşılıklı konuşmalar... Ramazan günü içki içmiş ve bu yetmezmiş gibi arada bir birbirine sarılarak çoğunluğun inanç ve ahlak kurallarıyla bağdaşmayan davranışlarda bulunan iki sevgili, “polis marifetiyle” bir güzel rezil ediliyordu tüm ülkeye... “Olay”, iyiden iyiye bir “rezaletin belgelenmesi”ne dönüşünce de, yüzü gözü yara bere içinde kalmış delikanlı hastaneye götürülmekten de polisten de vazgeçiyor, yanındaki genç kızla birlikte bir taksiye binerek uzaklaşıyordu olay yerinden. Kamuyu temsil eden resmi görevlilerimizin ne gerekçeyle ve ne durumda olursa olsun meydan dayağına çekilmiş vatandaşlarla ilgili bir işlem yapmaya hiç de niyetleri yoktu.

İkinci geniş haber, Beyoğlu Belediyesi’nin sahurda davul çalma yasağını sokaklarda davul çalarak delen davulcularla ilgiliydi. Tüm televizyon kanalları dönüp dönüp

aynı görüntüleri dikeyordu izleyicilerin karşısına: davulcumuz bir yandan gümbür gümbür vuruyordu davuluna, bir yandan haykırıyordu... “Kimmiş rahatsız olan kardeşim, bakın herkes memnun!” Arka arkaya pencereler aydınlanıyor, camlardan meraklı başlar uzanıyordu aşağıya... Ve “halktan”, bitirim kılıklı, kara bıyıklı birisi katılıyordu davulcuya, “Kimmiş bu rahatsız olan?” Bu “kimmiş?” sorusu, “her kimse o, haddini de bildiririz” diyen bir yanıtı, öyle bir bakış ve ses tonunu da içeriyordu elbette. “Ben rahatsız oluyorum!” diyen, anasından doğduğuna pişman edilecekti! Çok kısa bir süre önce, 30 Ağustos gösterilerinin yapıldığı tören yerinde Lübnan’a asker gönderilmesine karşı pankart açan iki genç herkesin gözü önünde hastanelik edilmemişler ve İstanbul Emniyet Müdürümüz de, “vatandaş tepkisini gösterdi” diyerek linç girişimini onaylamamış mıydı? Bir sonraki gün basının karşısına epeyce hırpalanmış durumda çıkan bir gösterici, “polis, bizim için bunlar PKK’li diyerek halkı kışkırttı” dememiş miydi?

Ramazanı karşılama coşkusuyla sağa sola ateş ederken bir kadını öldürmüş vatandaşımız, ilk iki haber kadar yer bulamamıştı haberlerde kendisine! Ramazan günü içki içilmesi ve davul çalma yasağına karşı “halk” tepkisi daha önemli bulunmuştu!

Medya mensuplarımız da ellerindeki kameraları, mikrofonları bırakıp adam dövmeye, davul çalmaya çıktı çıkacaklardı neredeyse!

Genelkurmay Başkanı, Harp Akademileri’nin açılış töreni konuşmasında, ülkedeki dinci yapılanmaya ve şeriat çabalarına karşı uyarılarda bulunurken, A.B.D.li işadamı Saros sermayeli TESEV tarafından hazırlanmış bir raporda silahlı kuvvetlerin eleştirilip gözden düşürülmeye çalışıldığını, söz konusu rapordaki 22 bölümden 9’unun Polis Akademisi öğretim görevlileri tarafından kaleme alınmış olduğunu açıklıyordu.

Bizim her türlü sorunumuza, bizi yöneten bir kurumun temsilcisi gibi açıklamalar getirmekle görevli A.B.D Büyükelçisi Wilson’a göreyse, “irtica” tartışmaları, “kakafonik gürültüdür” (3 Ekim 2006, gazeteler). Genelkurmay Başkanımızın

“irtica” ile ilgili açıklamaları basın organlarımız ve son derece “demokrat” kimi çevrelerimizce “anti-demokratik” bulunurken A.B.D. Büyükelçisi’nin açıklamaları oldukça “demokratik” görülebilmektedir.

Kısa bir süre önce de tüm yeryüzü Hristiyanlığı’nın liderliğine soyunmuş Katolik Papa’nın İslamiyet karşıtı konuşmaları İslam dünyasını ayağa kaldırmış, dinler arasındaki gerginlik iyice artmıştı. Karikatür krizi de henüz belleklerdeydi.

Dünyanın egemenleri, iktidarlarının dayanağı olarak gördükleri dinsel tutuculuktan, gerilimden, şiddetten, öfkeden yanaydılar.

Ramazan boyunca oruç tutmadığı için dayak yiyenlerin haberleri doldurdu gazeteleri, bütün boyalı basınımız dini yayınlar yaptı, yorumlar, armağanlar dağıttı. Oruç tutan vatandaşlarımız akşama kadar aç ve sigarasız kalmanın intikamını almak için iftar saatine yakın çılgınca kullandı otomobilini; ne ışık dinledi, ne karşısındakine saygı duydu... Baskı kornayı, açılın önümden, dağıtırım alimallah diyen naralar patlattı...

Doğuda günden güne artan İslami şiddetin üreticisinin, yaratıcısının ve besleyicisinin kimler olduğunu uzun boylu araştırmanın hiç de gereği yoktu... Batı’nın rasyonel aklı, yüzlerce yıldır kendi iktidarı için kullanmaktadır İslamı... 2 Temmuz 1798’de işgal ettiği İskenderiye halkının karşısında konuşan Napolyon, “biz gerçek Müslümanlarız” diyordu (Edward W. Said, Şarkiyatçılık, Çev. Berna Ünler, Metis Yayınları, Dördüncü Basım, Mayıs 2004, s. 91). Aynı Napolyon, Mısır seferi sırasında El – Ezher Üniversitesi’nde hocalık yapan altmış kişiye ordu şeref madalyası veriyor, her konuşması Kuran Arapçası ile Mısır’ın en uzak noktasına kadar ulaştırılıyordu.

Amerikalı üniversite araştırmacısı Joan DIDION, Irak savaşından aylar önce, Kasım 2002’de New York Halk Kütüphanesi’nde yaptığı konuşmada şöyle diyor: "1980'lerin başlarında, Washington'da gerçekleşen Muhafazakâr Siyasal Eylem konferansının 'Sovyet İmparatorluğu'nu Geri Püskürtmek' konulu bir oturumuna katılmıştım. O günkü

konuşmacılardan biri olan Jack Wheeler adında bir tür maceracı-ideolog, Mücahitler denilen Afgan özgürlük savaşçılarından yanından yeni dönmüş olduğundan bahsedip duruyordu. 'Bir İslâmi dirilişi başlatmak için' Sovyetler Birliği'ne gizlice Kuran nüshalarının sokularak (Sovyetlerin) 'bin yerinden kesilerek öldürülmesini önerince ayakta alkış aldığını anımsıyorum.' (Joan DIDION, "Sabit Fikirler ya da Tarihin Dönüm Noktası" başlıklı yazı, Varlık Dergisi, Nisan 2003)

Hadi tüm bunlar onlarca yıldır politik arenada görmeye alışkın olduğumuz bir kötü gidişin o bildiğimiz adımları diyelim... Ya, iktidarların tekil dilli baskıcı ve güdüleyici söylemleri karşısında insanın sığınağı olma savındaki sanat ve edebiyat dünyasında olup bitenler?... Seçkin edebiyat çevrelerinin gözde eleştirmeni Yıldız Ecevit, Hasan Ali Toptaş'ın Almanca yayınlanacak Gölgesizler romanına yazdığı sonsözde şöyle diyor: *"Türk edebiyatında 'köy romanı', Anadolu köylüsünün ezilmişliğini sınıfsal bir eğilimle anlatmak gibi güdümlü bir amaçtan yola çıkan siyasal renkli bir roman türüdür. Bu roman türü, başlangıçta toplumcu-gerçekçi kuramcılarının, yetmişlerde ise Türkçeye yeni çevrilmeye başlanan Lukacs'ın kuramsal desteğiyle Türk edebiyatını uzun yıllar ambargosu altına almıştır."* (Yıldız Ecevit, Yok Olmanın Estetiği başlıklı yazı, Varlık Dergisi, Mart 2006).

Yıldız Ecevit'e, metninin göndergesi olmuş Hasan Ali Toptaş'ın romanında kim sormuştur acaba "Köy romanı" ile ilgili düşüncesini? Artık adları birer ikişer edebiyat dünyasından silinip gitmiş, kitapları kitapçı raflarına konmaz olmuş bazı halk kökenli, kendi toprağımızın kültürünü biçiminde ve içeriğinde yaşatma uğraşındaki Köy Enstitülü yazarlara, sanatçılara karşı bir tür deve kini gütmektedir Yıldız Ecevit. Her olanakta, her fırsatta onlara bir şeyler (!) atmayı görev bilmektedir. Yıldız Ecevit'e göre, Hasan Ali Toptaş'a kadar Türk yazınında birey içselliği görmezden gelinmiştir, Romantizm yaşayamamıştır. Hasan Ali Toptaş ve Orhan Pamuk Yıldız Ecevit'in gözde yazarlarıdır. Orhan Pamuk'un tüm neredeyse tüm kitaplarını birer övgü kitabıyla izleyen Y. Ecevit, onun yapıtlarında dönüp dolaşıp Tanrı'ya varır, kaderciliğe çıkar... *"Mistik terimler dizgesinde kader, evrende olmuş*

olacak bütün olayların Tanrı tarafından önceden saptanması anlamına gelir. Kaza ise, zamanı geldiğinde kaderin gerçekleşmesi demektir İslam inancında. 'Kadere rıza gerek' sözü, Tanrı'nın öngördüğü olayların yaşamda gerçekleşmesine insanın boyun eğmesi gerekliliğini dile getirir. Tasavvuf düşüncesinde ise kaza, sevgiliden gelecek her türlü eziyete olumlu yaklaşmasıdır sevinin. Müslümanlığın temel koşullarından olan kaza ve kader inancına göre, kişinin kendini ve bütün işini Tanrı'ya bırakması gerekmektedir." (Y. Ecevit, Orhan Pamuk'u Okumak, s. 194) Yıldız Ecevit'in sanki böylesine indirgeyip değersizleştirmek için yorumladığı Orhan Pamuk'un Yeni Hayat adlı romanıysa, aslında, Dante ve Rilke'nin yapıtlarının parodisiyle, grotesk halk kültürünün yenileştirici, değiştirici gücünü yeniden doğuşa uğratmaktadır. Yeni Hayat'ın kaza ânları, yaşamın sürekliliğini vurgular, yaşamla ölüm, yaşanan dünyayla başka bir dünya arasındaki geçiş ânlarının yenileştirici gücünü ortaya çıkarır. "Kapı kulpu iyice yükselmiş otobüsün içinden çıktım, amuda kalkmış koltuklar arasından, yerçekimine karşı koyamayıp tavana dökülen gözlüklere, camlara, zincirlere, meyvalara basa basa zevkle yürürken başka bir şey hatırladım sanki: Ben bir zamanlar başka birisiydim, o başka biri de ben olmak isterdi." (Yeni Hayat, s. 62)

Orhan Pamuk'un Kara Kitap'ında, "Boğazın Suları Çekildiği Zaman" başlıklı bölümünde, "Bedii Usta'nın Evlatları" ve "Merih Manken Atölyesi"nde, yeraltı dehlizlerindeki mankenlerin anlatıldığı bölümlerde, karanlık apartman boşlukları ve kuyularla ilgili anlatıl kısımlarında çok yoğun bir şekilde grotesk imgeler yaratılmıştır. Rönesans romanının kurucusu sayılan Rabelais romanının ana öğelerinden kehanet parodisi ve onun özel bir türü olan Hurufilik üzerine yönelmiş olan parodi, burleks ve ironi yüklü yorumlar, romanın sonuna kadar, metnin ana dokusu gibi işlenmiştir.

Yıldız Ecevit, Hasan Ali Toptaş ve Orhan Pamuk yazınsallıklarını yorumlarken aslında grotesk halk kültürünü gözden düşürmeye çalışmaktadır. Karşısında olduğu şey, 'köy romanı' ya da 'toplumcu gerçekçilik' kavramları arkasında savunusu yapılan halk kültürüdür. İşin en ilginç yanları da Yıldız Ecevit'in kendisini "solcu",

hatta “sosyalist” diye tanımlaması, Dostoyevski romanının çoksesliğinde grotesk halk kültürünün yenileştirici ve değiştirici gücünü bulmuş Rus edebiyat kuramcısı Mihail Bahtin’in “karnaval” kuramından övgüyle söz ediyor olmasıdır (ayrıntılı bilgi için Türk Romanın’da Postmodernist Açılımlar’ adlı yapıtına bakılabilir.).

Yıldız Ecevit’e göre “grotesk”, “20. Yüzyıl romanının gerçeği yabancılaştırmak için kullandığı gözde tekniklerden birisidir”. (Orhan Pamuk’u Okumak, İletişim Yayınları 2004, 1. Baskı, s. 194). Bu bakış açısı Avrupa romantizminin groteske bakış açısıyla örtüşür. Groteskin romantik formu, groteskin asıl kaynağı olan halk kültürü imgeleriyle taban tabana zıt karakterler taşır. “Romantik grotesk imgeleri genelde dünyaya karşı duyulan korkuyu ifade eder ve okuruna bu korkuyu geçirmeyi hedefler. Halk kültürü imgeleriye tam tersine korkudan aridir, tüm insanlara da bu korkusuzluğu iletir. Bu, Rönesans edebiyatı için de geçerlidir.” (M. Bahtin, Rabelais ve Dünyası, Çeviren Çiçek Öztekin, Ayrıntı Yayınları, 1. Basım, 2005, s. 67.)

Anadolu, grotesk halk kültürü bakımından dünyanın en zengin coğrafyalarından birisidir. M. Bahtin’in Rönesans yazını ve çoksesli roman için kaynak gördüğü yarı komik- yarı ciddi türlerin yaratıcısı “Dramatik Köylü Oyunları”, ritüeller, sözlü anlatı gelenekleri, Anadolu’dan dünyanın dört bucağına yayılmıştır.

İnsanına özgür birey olabilmenin hazzını sağlayan, oyuncu, yenileştirici, değişim gücüne sahip Anadolu halk kültürünü yazınsal alana taşıyan, onu bir tür “Rönesans” a uğratan, yeniden dil ve düşünce alanımıza kazandıransa, Yıldız Ecevit ve kimi yandaşlarının deve kını güttükleri Köy Enstitülü yazarlarımız olmuştur. Köy Enstitüleri hareketi, halk kültürü karşısında yüzeysel kalmış Batı Aydınlanmacılığından çok Batı Rönesansı’na yakın düşmektedir...

Yıldız Ecevit’in bizim “köy edebiyatı” ve Anadolu kültürü karşısındaki tutumu bir zamanların Namık Kemal’lerini, Şemsettin Sami’lerin Osmanlı İstanbul’unda yaşam bulmuş yerel kültür karşısındaki tavırlarını anımsatıyor.

Namık Kemal'in Karagöz ve Ortaoyunu için "rezaletler mektebi" dediği bilinmektedir. "*Mülkümüzde pek kesretli olup da hiçbir sebab-i ma'kule haml olunamayan münasebetsiz göreneklere dendir.*" (Tasviri Efkâr, 9 Ocak 1283, no. 353; anan: Metin And, Geleneksel Türk Tiyatrosu, İnkılâp Kitabevi, s. 303) Şemsettin Sami, "*Mecnun'un etrafında toplanmış kurt ile kuzu, arslan ile ceylan gibi muhtelif hayvanların ortasında oturup onlarla lakırdı ettiğini veya Leyla'nın mumla konuştuğunu bir ufak çocuk bile severek ve beğenerek okuyamaz*" diyor. (Yeni Türk Edebiyatı Antolojisi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1979, Cilt 3, s. 321-23)

Bizim bir gözü Batı'da, bir ayağı kutsal metinlerde, iki arada bir derede kalmış edebiyat çevrelerimiz kendi kültürüne böyle bir aşağılanma duygusu içinde bakarken, Batılı başka şeyler bulmaktadır aynı yerde... Mimus adlı yapıtıyla modern Avrupa kültüründe önemli bir çığır açmış Herman Reich'in Karagöz değerlendirmesi bu bakımdan çok anlamlıdır:

"*Müslüman Doğu'daki gölge oyununun ve Türkler'deki Karagöz'ün, Almanların Kasperl oyununa, veya commedia dell'arte'ye, Aristophanes'in komedyalarının kaba sahnelerine, Arlecchino, Pulcinella, Scappino ve Turlupin'e, Macarların Paprika-Jancsi'sine benzediği ileri sürülmüştür. Yalnız, Karagöz bunlardan daha yüksektir, commedia dell'arte düzeyine yaklaşır, ondan aşağı da pek düşmez.*" (Anan: Metin And, Geleneksel Türk Tiyatrosu, s. 489) M'ery adlı bir gezginin İstanbul'da tanıdığı olduğu Karagöz oyununu Bocaccio, Rabelais, Petrona, Marfario, Arlequin karışımı olarak değerlendirmesi de çok ilginçtir. (Anan: Metin And, agy, İnkılâp Yayınevi, 1985, s. 298.)

Kimlik bunalımı ve aşağılık duygusu altında bunalmış aydınımızın yolculuğu onlarca yıldır dört bir yanda insanımızı saran kültürel kuşatmanın bir sınırını oluşturarak sürüyor. Köy Enstitüleri'nin on beş yıllık bir süre için yakıp dağa taşta götürdüğü insan olma, yaşama tutunma, kendisi olarak yaşama ve yaşam olanaklarını geliştirme bilinci yok ediliyor, yerini, iktidarlar ve şaşkın aydınlar tarafından körüklenen değişmez bir yazgının, tekil bir söylemin öğeleri dolduruyor.

Örtünüyor insanlarımız, birbirine öykünerek tapınma yarışına giriyor, özgür birey olmanın anlamından uzaklaşıyor...

Kıldan ince kılıçtan keskin bir köprünün ortasından bakıyoruz dünyaya ve kendimize. Ya, dünyanın egemenlerinin yönelttiği sürülerin içine katılacağız, iktidarların kışkırttığı kanlı kavgalara taraf olacağız; ya yaşamımızı kendimiz için bir amaç sayıp bedenimizin ve beynimizin olanaklarıyla davranacağız. Sorun eğitim ve öğretimde kaliteyi tartışmanın çok ötesine geçmiştir artık; son derecede yaşamsal ve günceldir. Kullaştırmaya, köleleştirmeye yönelmiş tüm seslere ve renklere inat, insanca direniş ve varoluş için davranışın zamanı geldi geçiyor!

Köy Enstitüleri'nin "Anadolu Yeniden Doğuş"una selam olsun...

Kaynakça:

M. Bahtin, Rabelais ve Dünyası, Çeviren Çiçek Öztekin, Ayrıntı Yayınları, 1. Basım, 2005,

Edward W. Said, Şarkiyatçılık, Çev. Berna Ünler, Metis Yay., Dördüncü Basım, Mayıs 2004,

Metin And, Geleneksel Türk Tiyatrosu, İnkılâp Kitabevi, 1. Basım 1985

Orhan Pamuk, Yeni Hayat, 63-64. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul 1999

Joan DIDION, "Sabit Fikirler ya da Tarihin Dönüm Noktası", Varlık, Nisan 2003

Yıldız Ecevit, Yok Olmanın Estetiği başlıklı yazı, Varlık Dergisi, Mart 2006

Yıldız Ecevit, Orhan Pamuk'u Okumak, İletişim Yayınları, İstanbul 2004

alperakcam@gmail.com , alakcam@yahoo.com

*Bu yazı, Yeniden İmece Dergisi Aralık 2006 sayısında yayınlanmıştır.